

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA İÇİN KÖYDEN KENTE GÖÇÜN ÖNLENMESİNDE ETKİLİ UNSURLARIN SAPTANMASI VE BİR ARAŞTIRMA*

A RESEARCH AND THE DETERMINATION OF EFFECTIVE ELEMENTS FOR THE PREVENTION OF MIGRATION FROM VILLAGES TO CITIES FOR SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY

Prof. Dr. Lutfiye ÖZDEMİR¹

Orhan POLAT²

ÖZ

Günümüz Türkiye’inde, küresel düzeyde meydana gelen hızlı teknolojik değişme ve gelişmelerle birlikte kırsal alanlardan kentlere olan göçler de artmaktadır. Sürdürülebilir kırsal kalkınma (SKK), nüfusu 20 binden az olan yerleşim yerlerinde gelecek nesillerin ihtiyaçlarını geçmiş nesilden şikâyet etmeyecek şekilde karşılayabilmesi anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için köyden kente göçün önlenmesi ve kırsal alanlarda çalışma, üretim, pazarlama ve yaşam şansının sunulması önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma, köyden kente göçün nedenlerinin araştırılması, gerekli önlemlerin alınabilmesi ve SKK için önerilerde bulunabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla araştırma Türkiye’de İç Anadolu, Karadeniz, Ege, Marmara, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nden seçilmiş köylerde çiftçilerle yüzyüze anketlerle uygulanmış ve hâlihazırda 141 anket toplanmıştır. Analiz sonucunda 0,785 değer aldığı saptanan ölçeğin Cronbach Alpha’sının oldukça güvenilir olduğu bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda göçlerin nedenleri: 1) Eğitim kaynaklı göçler ve 2) Fiziksel altyapıya dayalı göçler olarak sınıflandırılmıştır. Bu sorunlar üzerinde etkili olabileceği düşünülen çok sayıda bağımsız değişken analize dâhil edilerek çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak hem eğitim kaynaklı göçler hem de fiziksel altyapıya dayalı göçler üzerinde başta demografik nitelikler olmak üzere pekçok unsurun etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Köyden Kente Göç, Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma, Eğitim Kaynaklı Göçler, Fiziksel Altyapıya Dayalı Göçler.

JEL Sınıflandırma Kodları: Q01, O15, Q56, O18, R51.

ABSTRACT

In today's Turkey, together with rapid technological changes and developments at the global level has increased the migration from village to urban areas. Sustainable rural development (SRD) means that future generations can

* Bu çalışma, 10-12 Temmuz 2017 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen “Uluslararası Avrasya Ekonomileri”, konferansında “Türkiye’de Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Köyden Kente Göçün Önlenmesinde Etkili Unsurların Saptanması ve Bir Araştırma” adı altında sunulmuştur.

¹ İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, lutfiye.ozdemir@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4660-1816>

² İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, polatorhan@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0065-2346>

meet their needs in a settlement that is less than a population of 20,000, so that past generations can't complain about them. For sustainable rural development, it is important to prevent rural migration and to present labour, production, marketing and living opportunities in rural areas. In this context, the study is conducted in order to investigate the causes of migration from the village to the city, to take the necessary precautions and to make suggestions for the SRD. For this purpose, the research is applied to farmers in selected villages in Central Anatolia, Black Sea, Aegean, Marmara, Mediterranean and Eastern Anatolia Regions in Turkey with face to face discussions and 141 questionnaires are collected. It is found that Cronbach Alpha is quite reliable as the result of the analysis with a scale value of 0.785. Reasons for migration as a result of factor analysis can be classified as: 1) Migration due to education, 2) Migrations based on physical infrastructure. Numerous independent variables considered to be effective on these problems are analyzed by multiple linear regression analysis. As a result, it is determined that many factors, mainly demographic characteristics, are effective on migrations based on both education and physical infrastructure.

Keywords: Migration, Migration from Village to City, Sustainable Rural Development, Education-Based Migrations, Physical Infrastructure Based Migration.

JEL Classification Codes: Q01, O15, Q56, O18, R51.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın önündeki en büyük engel göçtür. Göç, kırsal alanlardaki insan kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Kırsal alanlardaki temel ekonomik faaliyetler tarıma dayalı olduğundan insan kaynaklarında göçe sebep olan unsurlar engellenmedikçe, tarımda iyileşme ve kırsal alanlarda sürdürülebilir bir kalkınma söz konusu olamaz. İnsanların neden göç ettikleri geçmişten günümüze yapılan çalışmalarda incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda göçü açıklayacak tek ve kapsamlı bir kuram oluşturulamamıştır. Göçe sebep olan unsurlar topluma, zamana, mekâna, duruma ve pekçok değişkene göre değişebilmektedir. Bu durum göç konusunda sahada sürekli çalışma ve araştırma yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Sahada yapılan çalışmalar, göçe sebep olan unsurların tam olarak tespit edilmesi ve gerçekçi çözüm yollarının bulunması için oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışma, köyden kente göçün nedenlerinin araştırılması, göçü engelleyecek gerekli önlemlerin alınabilmesi ve SKK için önerilerde bulunulması amacıyla Türkiye'de İç Anadolu, Karadeniz, Ege, Marmara, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nin seçilmiş köylerinde çiftçilere uygulanan yüzyüze anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada geçmişten günümüze oluşturulan göç teorileri, eğitim kaynaklı göçler ve fiziksel alt yapıya dayalı göçler incelenerek, eğitim ve fiziksel altyapı kaynaklı köyden kente göçün önlenmesi için öneriler sunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Sürdürülebilirlik; ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın sürdürülebilir olmasını sağlayabilmek için doğal kaynakları tüketmeksizin ve tabiatın dengesini bozmaksızın gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılayarak kalkınmalarına imkân sağlamak amacıyla bugün ve yarın için kalkınmanın planlanması ve uygulanmasıdır (Koçel, 2015:287). Sürdürülebilirlik sosyal, ekonomik, çevresel ve tarımsal sürdürülebilirlik olarak dört ana bölüme ayrılabilir (Altınok vd., 2015:623; The EU Explained, 2014; Kırımhan, 2005:20). Sosyal sürdürülebilirlik, toplumun manevi yapısı; ekonomik sürdürülebilirlik, maddi yapısı (yapı, hammadde, enerji, doğal kaynaklar vb.); çevresel sürdürülebilirlik, tabiatın korunması ve tarımsal sürdürülebilirlik, tarımsal faaliyetlerin devamlılığı ile ilgilidir. Sürdürülebilir kalkınma; bugün yaşayanların ve gelecekte yaşayacakların gereksinimlerini karşılamaları ve gelişmeleridir (WCED, 1987; OECD, 2004:9; Strange ve Bayley, 2008:24). Sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için kırsal alanlardaki insan kaynaklarının eğitilmesi stratejik bir önem taşımaktadır (EC, 2016; EUR-Lex, 2016; UNCED, 1992; IISD, 2010:19). Kırsal alanlardaki temel ekonomik faaliyetler tarıma dayalıdır (UKKS, 2014-2020:7; İrmış ve Eroğlu, 2015:690). Tarım; bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasıdır (Büyük Türkçe Sözlük, 2016). Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi, büyük oranda kırsal alanlarda yapılabildiğinden tarım ve kırsal alan birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle tarımın kalkınması kırsal alanların kalkınması anlamına gelmektedir. Dünya Bankası'nın 2008 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nda kırsal kalkınmanın önündeki en büyük engelin göç olduğu (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016:4-29) ve göçü önlemek için eğitimlerle kırsal alanlardaki potansiyelin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmakta ve örneklerle gösterilmektedir.

Uygulanan eğitim modelleri; resmi eğitimde kalitenin artırılması, resmi olmayan eğitimde Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) ikinci şans eğitimleri, mesleki ve yüksek eğitimin yeniden düzenlenmesi şeklinde olmuştur. Tüm eğitimlerin ana mantığını, günümüz koşullarına uygun sorgulayıcı, yenilikçi tarımsal eğitimlerin yanında işletmecilik ve girişimcilik eğitimleri oluşturmaktadır (World Development Report 2008, 2007:3-22).

Kırsal alanların kalkınmasındaki en büyük engel insan kaynaklarının göç yoluyla kırsaldan ayrılmasıdır. Göç ile ilgili olarak geçmişten günümüze teorileri beş başlıkta toplayabiliriz. Bunlar kısaca şöyledir (Tavas, 2015:11);

1. Ravenstein Kuramı: Ravenstein Birleşik Krallık'ta 1885 ve 1889 yıllarında gerçekleştirdiği araştırmada; göçün temel sebebinin ekonomik olduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarını ayrıntılı olarak "Göç Kanunları" isimli makalelerinde göçün kurallarını anlatmaktadır (Ravenstein, 1885:199; Ravenstein, 1889:286-288; Lee, 1966:49).
2. Kesişen Fırsatlar (Intervening Opportunities) Kuramı: Stouffer'in 1940 yılında yaptığı bir çalışma olan "Kesişen Fırsatlar" ile elde ettiği bulgular sonucunda geliştirilen bir kuramdır. Bu kuramın oluşturulmasına katkı sağlayan çalışmada, göç edilecek mesafe, fırsatlar ve fırsatların çeşitliliği ile göçün sebepleri araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda göç için tercih edilen yerin/mesafenin, **fırsat ve fırsatların çokluğu** ile doğru orantılı olduğunu bulunmuştur (Tavas, 2015:30-31).
3. İtme-Çekme (Push-Pull) Kuramı: Everett Lee, 1966 yılında yayınladığı "Göç Teorisi" (A Theory of Migration) adlı makalesinde göç davranışının faktörlerini; yaşanan yer, göç edilecek yer, araya giren engeller ve kişisel faktörler olarak dört başlıkta toplamıştır. Bu faktörlerin ilk üçü ile grafik oluşturularak "itme-çekme model"ini oluşturmuştur. Bunlar grafikte itici (-, eksi), çekici (+, artı) ve etkisiz (0, nötr) olarak ifade edilmiştir. İtici faktörler bireylerin bulunduğu yerlerden ayrılmasına neden olan **ekonomik, sosyal ve siyasi** vb. sorunları içermektedir. Çekici faktörler ise; göç sonucu gidilen yerin çekici-cezbedici özelliklerini içermektedir (Lee, 1966:47-51; IOM, 2017).
4. Petersen Göç Kuramı: Petersen 1958 yılında yaptığı "Göçün Genel Tipolojisi" isimli çalışmada genel olarak göçün oluşmasında en büyük etkinin **ekonomik faktörler** olduğunu belirtmekte ve ekonomideki yükseliş ve düşüşlerin toplumdaki sınıfları etkilediğini ve bireylerin ve toplumdaki sınıfların ekonomideki değişikliklere tepkilerinin farklı olduğunu ifade etmektedir (Petersen, 1958:256-266).
5. Göç Sistemleri ve Göç İlişkileri Kuramı: Bu kuramda göç, devletlerarası, kültürlerarası, bireysel-ailesel ve göç ajansları arasındaki ilişkilere göre incelenmektedir (Tavas, 2015:35). Fawcett, göç sistemini genel olarak bağlantılar ve ilişkiler üzerine kurmuştur. Bu bağlantıların tiplerini, somut, düzenleyici ve ilişkisel bağlantılar olarak ifade etmektedir. Bağlantı kategorilerini ise; devletten devlete, kitlesel kültürler arası, ailesel ve kişisel, göç ajansları olmak üzere dört kategoride incelemektedir. Çalışmanın sonucunda ise göçün sadece **ekonomik** boyutunun değil **kültürel** boyutunun da incelenmesi gerektiğine vurgu yaparken, uluslararası göç çalışmalarının yapılmasının önemine dikkat çekmektedir (Fawcett, 1989:671-680). Uluslararası göç incelenirken iç göçten farklı olarak **ekonomik, sosyal, politik ve çevresel** konular gibi pek çok alanların da uluslararası göç teoremlerine göre uygulamalı incelenmesi gerekmektedir (Massey, 1993:431-466).

Literatürde göç hareketlerini açıklayacak tek ve kapsamlı bir kuram henüz mevcut bulunmamaktadır. Göç araştırmalarında; bazen birey, bazen hane halkı, bazen ulusal bazen de uluslararası alanlar araştırma evreni olarak kabul edilmişlerdir. Göçün ve ekonominin kuralları fizik kuralları gibi katı ve değişmez değildir. Topluma, zamana, mekâna, duruma ve pek çok değişkene göre göçün kuralları değişebilir. Bu durum göç konusunda sürekli çalışma ve araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Göç, kırsal alanlardaki emek ve sermaye gibi üretimin ana kaynaklarının kaybedilmesine neden olabilmektedir. Genç ve nitelikli iş gücünün kırsal alanlardan göçü ise hem üretim faktörlerinin kaybına hem de kırsal alanlarda yaşlı nüfusun oluşmasına yol açmaktadır. BM'de yapılan çalışmalarda demografik değişikliklere veya göçlere; **çevresel faktörler, yoksulluğun azaltılması, güvenlik ihtiyacı, sağlık, kaliteli yaşam, gelir seviyesini artırma isteği, okula erişim/gitme, mesleki eğitim, kişisel istekler ve kendini güçlendirme/gerçekleştirme** gibi ihtiyaçların neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (UNCED, 1992).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırmanın amaçları sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için kırsal alanlardan kentlere olan göçlerin sınıflandırılması ve bu göçlerin önlenmesinde etkili olan unsurların saptanmasıdır. Bu amaçlara yönelik

olarak oluşturulan araştırma soruları şunlardır: 1) Köyden kente göçün nedenleri nelerdir? 2) Çiftçilerin demografik nitelikleri köyden kente göçte etkili midir? 3) Demografik niteliklerin dışında köyden kente göçte etkili olan unsurlar nelerdir?

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma verileri anket yöntemi ile bizzat araştırmacılar tarafından yüzyüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Toplanan veriler Microsoft Excel ve SPSS 22.0 programlarına yüklenerek analiz edilmiş olup; analiz işlemlerinde öncelikle ölçeğin güvenilirliğini ölçebilmek için Cronbach Alpha testi yapılmış ardından demografik niteliklerle ilgili frekans dağılımları, göç nedenlerini sınıflandırmak üzere faktör analizi uygulanmış ve son olarak demografik nitelikler ile diğer etkili unsurların köyden kente göçü ne derece etkilediklerini saptayabilmek için çoklu regresyon analizi istatistikî tekniklerinden yararlanılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN ANAKÜTLE VE ÖRNEKLEMİ

Araştırma Türkiye’de seçilmiş bazı bölgelerde yapılmıştır: Bu bağlamda anket İç Anadolu Bölgesi’nden Eskişehir-Çifteler-Yıldızören Köyü’nde, Doğu Anadolu Bölgesi’nden Malatya-Yeşilyurt-Kırlangıç Köyü’nde, Karadeniz Bölgesi’nden Amasya-Taşova-Andıran Köyü’nde ve Artvin-Şavşat-Düzenli Köyü’nde, Akdeniz Bölgesi’nden Mersin-Silifke-Ovacık Köyü’nde, Ege Bölgesi’nden Manisa-Selendi-Terziler Köyü’nde ve son olarak Marmara Bölgesi’nden Çanakkale-Ayvacık-Tuzla Köyü’nde uygulanmıştır. Adı geçen bölgelere 200 adet anket gönderilmiş; ancak 153 anket geri dönmüştür. Geri dönen anketlerin 141 adedinin değerlendirilebilir nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Analiz sonucunda 0,785 değer aldığı saptanan ölçeğin Cronbach’s Alpha’sının oldukça güvenilir olduğu bulunmuştur. Araştırmada veri ve bilgi toplamada anketörler vasıtasıyla yüzyüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu araştırmacıların kendileri tarafından kapsamlı literatür taraması sonucunda edindikleri bilgiler bağlamında hazırlanmış olup, toplam 93 sorudan oluşmaktadır.

6. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

1. Demografik nitelikler köyden kente göçler üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
2. Binek araçlarının varlığı, il ve ilçe merkezlerine uzaklık, toplu taşıma araçlarının köye gelme sıklığı ve kış nedeniyle yolların kapanması birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
3. Tarım görevlilerinin bilgi vermesi, kuyu ve depoların kontrolü ve toprak analizlerinin yapılması birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
4. Su, doğalgaz/kalorifer ısıtma sistemi, PTT ve İnternet hattı, ekmek satışı, market, kargo imkanı, yem/un değirmeni, gazete, cep telefonu ile haberleşebilme, hızlı İnternet bağlantısı, gezici benzin/akaryakıt istasyonu ve süt toplama, depolama ve işleme istasyonlarının varlığı birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
5. Elektrik ustası, inşaat ustası, motor/kaynak vb. ustası, tesisat ustası, veteriner vb., meslek erbaplarına ödenen ücretler, tarım işçilerine ödenen ücretler, sürekli tarım işçisinin varlığı birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
6. Tarımsal faaliyetlerin kazancı, kullanılan yapay gübre miktarı, kullanılan hayvansal gübre miktarı, tarladan sağlanan yıllık yem miktarı, satın alınan yem miktarı ve üretilen aylık yem miktarı birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.
7. Tarımsal/hayvansal danışmanlık, danışmanlık ücretleri, danışmanlara olan güven ve tarımsal hibelerle ilgili anlamlı bilgi verilmesi birlikte köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

7.1. Demografik Niteliklerle İlgili Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan köylüler cinsiyetleri, medeni durumları, eğitim durumları, yaşları, kaç yıldır köyde yaşadıkları ve çiftçilik deneyimleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değişkenleri ilişkin frekans dağılımları Tablo 1'de görülebilir.

Tablo 1. Demografik Nitelikler ile İlgili Dağılımlar

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Erkek	130	92.2	Evli	119	84.4
Kadın	11	7.8	Bekar	22	15.6
Toplam	141	100.0	Toplam	141	100.0
Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Yaş	Frekans	Yüzde
İlkokul	65	46.1	40 yaş ve altı	39	27.7
Ortaokul	16	11.3	41-55	57	40.4
Lise	53	37.6	56 yaş ve üstü	45	31.9
Lisans ve önlisans	7	5.0	Toplam	141	100.0
Toplam	141	100.0			
Kaç Yıldır Köyde Yaşadığı	Frekans	Yüzde	Çiftçilik Deneyimleri	Frekans	Yüzde
1-20 yıl arası	22	15.6	1-15 yıl arası	70	49.6
21-40 yıl arası	43	30.5	16-30 yıl arası	47	33.3
41-60 yıl arası	58	41.1	31 yıl ve üzeri	21	14.9
61 yıl veya üstü	18	12.8	Cevapsız	3	2.1
Toplam	141	100.0	Toplam	141	100.0

Araştırmada yüzde 92'si erkek olan katılımcıların yüzde 84'ünün evli oldukları ve en yüksek oranla yüzde 46'sının ilkökul mezunu oldukları saptanmıştır. Yüzde 40'ının 41-55 yaş aralığında bulunduğu katılımcıların yüzde 49'unun 1-15 yıl arası çiftçilik deneyimlerinin bulunduğu ve yine en yüksek oranla yüzde 41'inin 41-60 yıl arası köyde yaşadıkları tespit edilmiştir.

7.2. Köyden Kente Göçün Boyutlarının Saptanması: Açıklayıcı Faktör Analizi

Kırsal alanlardan kentlere olan göçlerin nedenlerini belirleyebilmek ve sınıflandırabilmek amacıyla yapı geçerliği kullanılmıştır. Yapı geçerliği kapsamında, ölçeğin faktör yapısını belirleyebilmek için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi, 2017 yılında İç Anadolu, Karadeniz, Ege, Marmara, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nden seçilmiş köylerdeki 141 çiftçiden elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler üzerinde faktör analizi yapılmadan önce verilerin dağılım özellikleri Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiş ve dağılımın normale yakın olduğu saptanmıştır (Kalaycı, 2009: 54). Çünkü tanımlayıcı istatistik analiz sonucunda değişkenlerin ortalaması, medyanı ve modunun yakın değerler aldığı görülmüştür. Bu aşamadan sonra yapılan Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Testleri sonucunda (Kaiser Meyer Olkin= .708, Bartlett's Test of Sphericity= 387.284, df= 55, p= .000) verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinde şu ölçütler esas alınmıştır: Her bir faktörün özdeğerinin en az 1 olması, her bir faktördeki maddelerin faktör yüklerinin en az .50 değerine sahip olması, her bir faktöre yüklenen maddelerin anlam ve içerik olarak tutarlı olması, buldukları faktördeki yük değerleri ile diğer faktördeki yük değerleri arasındaki farkın en az .10 ve daha yukarı olması (binişik olmaması) dir. Ölçeği geliştirmek üzere anketteki değişkenler arasından toplam 11 madde belirlenmiştir. Ölçeğin boyutlarını belirleyebilmek amacıyla temel bileşenler analizi (principal component analysis), Kaiser kriteri (özdeğeri 1'den büyük olan faktörler) ve her faktöre düşen yüksek ağırlıklı değişkenleri minimize etmek için de Varimax dik döndürme tekniği uygulanmıştır. Belirlenen ölçütlere uymayan maddelerin (89, 86, 91, 73) elenmesi ve yinelenen analizler sonucunda ölçeğin iki boyutlu, yedi maddeden oluşan bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Analizler sonucunda elde edilen aritmetik ortalama, standart sapma, faktör yükleri, özdeğerler, açıklanan toplam varyans yüzdesi ve iç tutarlık katsayıları, Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Köyden Kente Göçün Nedenlerinin Sınıflandırılması

Maddeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Özdeğerler	Varyanslar	Cronbach's Alpha
1.Eğitim Kaynaklı Göçler				2.948	38.109	.785
75) Verimli tarım yapılamadığından insanlar yoksulluktan/işsizlikten göç ediyor	4.1277	1.21215	.823			
74) Tarımsal mesleki eğitim verilmediğinden verimli/kazançlı bir tarım yapılamıyor	3.9929	1.16800	.730			
77) Gençler küçük yaşlardan itibaren ilçe merkezlerinde okuduğu için kırsalda yaşamak istemiyorlar	3.8298	1.28706	.717			
76) Bilinçsiz tarım ile gelecek nesillerin yaşayabilmesi için gerekli olan doğal kaynaklar (toprak, yeraltı suları, orman ve çevre) yok ediliyor	4.1560	1.05752	.711			
87) Okullarda tarım ile ilgili mesleki eğitim alan öğrencilerin uygulamalı eğitimlerinin köylerde verilmesi faydalı olur	3.9645	1.14898	.640			
2.Fiziksel Altyapıya Dayalı Göçler				1.378	23.698	.758
78) İnsanlar hastalıklarının tedavisi için göç ediyorlar	2.9078	1.41371	.891			
79) Şehirde yaşamının kolaylıkları (su, elektrik, doğalgaz, ulaşım, telefon, market, fırın, İnternet vb.) insanları göç ettiriyor	3.0638	1.45510	.884			
Açıklanan Toplam Varyans:					61.807	

Tablo 2’de görüldüğü gibi, analiz sonucunda, ölçekte öz değeri (eigen value) 1’den büyük iki faktör saptanmıştır. Bu iki faktörün açıkladıkları toplam varyans, %61.807’dir. Kline (1994) toplam varyansı açıklama düzeyinin %40’ın üzerinde olmasını, yapı geçerliği için önemli göstergelerden biri olarak kabul etmektedir. Birinci faktörde yük değerlerinin .823 ile .640 arasında, ikinci faktörde ise yük değerlerinin .891 ile .884 arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca maddenin ölçekten çıkarılıp/çıkarılmayacağını saptamak amacıyla, madde silindiğinde, alpha katsayılarındaki değişimlere ve ortalamalardaki değişime bakılmıştır. Her bir madde ölçekten çıkarıldığında, alpha katsayısının yükselmediği görülmüştür. Bu maddelerin güvenilirliği değiştirmeyen, ölçeği destekleyen maddeler olduğuna ve ölçekten çıkarılmamaları gerektiğine karar verilmiştir. Varimax eksen döndürme tekniği sonucunda birinci faktörün yedi maddeden (75, 74, 77, 76 ve 87) ve ikinci faktörün ise iki maddeden (78 ve 79) oluştuğu bulunmuştur. Maddelerin içerikleri incelendiğinde, birinci faktöre “Eğitim Kaynaklı Göçler (EKAG)” ve ikinci faktöre “Fiziksel Altyapıya Dayalı Göçler (FAYDAG)” isimleri verilmiştir. Köyden kente göçün boyutlarını belirlemede güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık katsayıları (Cronbach alpha) da hesaplanmıştır. Köyden kente göçlerin nedenlerinden biri olan eğitim kaynaklı göç boyutunun iç tutarlılık katsayısı alpha: .785 ve fiziksel altyapıya dayalı göç boyutunun alpha katsayısı .758 bulunmuştur. Kalaycı’ya (2009: 405; Can, 2013: 343) göre, alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği şu şekilde yorumlanır; “ $0 \leq \alpha < .40$ ise ölçek güvenilir değildir”, “ $.40 \leq \alpha < .60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük”, “ $.60 \leq \alpha < .80$ ise ölçek oldukça güvenilir” ve “ $.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir”. Bu bağlamda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

7.3. Araştırma Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular

Belirtilen yedi araştırma hipotezi yapılan çoklu regresyon analizleri ile elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirilmiştir. Geliştirilen hipotezlerin herbiri eğitim kaynaklı ve fiziksel altyapıya dayalı göçlerin yordanması açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda EKAG’ın yordanmasında demografik niteliklerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. EKAG'ın Yordanmasında Demografik Niteliklerin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.369	.481		9.079	.000		
Yaş (Y)	.003	.105	.003	.031	.975	.059	.003
Cinsiyet (C)	.486	.270	.151	1.802	.074	.100	.153
Eğitim Durumu (ED)	-.063	.075	-.074	-.840	.402	-.122	-.072
Medeni Durum (MD)	-.665	.202	-.281	-3.294	.001	-.271	-.273
Çitçilik Deneyimi (ÇD)	.006	.106	.006	.059	.953	.041	.005
R= .317		R ² = .101		F (5, 135)= 3.019		P= .013	

EKAG'ın yordanmasında etkili olduğu düşünülen değişkenlerin EKAG'ı ne şekilde yordadıklarını ortaya koyabilmek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda **demografik niteliklerle EKAG arasında anlamlı bir ilişki (R= .317, R²= .101) sergiledikleri (F (5, 135)= 3.019, p< .05) saptanmıştır.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece medeni durumun** (p< .01, β = -.281) EKAG üzerinde ters yönlü anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle EKAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, medeni durum ile olan ikili ilişkide (İİ) r = -.271, Diğer Yordayıcı Değişkenlerdeki Kısmi İlişki (DYDKİ) r =-.273 düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, EKAG yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: EKAG= (4.369) + (.003 x Y) + (.486 x C) – (.063 x ED) – (.665 x MD) + (.006 x ÇD).

FAYDAG'ın yordanmasında demografik niteliklerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 4'te görülebilir.

Tablo 4. FAYDAG'ın Yordanmasında Demografik Niteliklerin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	3.002	.717		4.186	.000		
Yaş (Y)	.488	.157	.293	3.106	.002	.259	.258
Cinsiyet (C)	-.064	.402	-.013	-.160	.873	-.048	-.014
Eğitim Durumu (ED)	.018	.111	.014	.159	.874	-.027	.014
Medeni Durum (MD)	-.536	.301	-.152	-1.782	.077	-.193	-.152
Çitçilik Deneyimi (ÇD)	-.211	.159	-.132	-1.333	.185	.027	-.114
R= .319		R ² = .102		F (5, 135)= 3.064		P= .012	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda **demografik niteliklerle FAYDAG arasında anlamlı bir ilişki (R= .319, R²= .102) sergiledikleri (F (5, 135) = 3.064, p< .05) saptanmıştır.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece yaş** (p< .01, β = .293) değişkeninin FAYDAG üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, yaş ile olan İİ, r = .259 iken DYDKİ, r = .258 düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG'ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (3.002) + (.488 x Y) – (.064 x C) + (.018 x ED) – (.536 x MD) – (.211 x ÇD).

EKAG'ın yordanmasında binek araçların varlığının, il ve ilçe merkezlerine uzaklığın, toplu taşıma aracının gelme sıklığının ve kışın yolların kapanma süresinin etkisine ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. EKAG'ın Yordanmasında Aracın, Uzaklığın ve Kışın Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.246	.351		12.109	.000		
Binek Aracın Varlığı (BAV)	-.219	.150	-.127	-1.453	.148	-.094	-.124
İl Merkezine Uzaklık (İLMU)	.018	.127	.013	.138	.890	-.089	.012
İlçe Merkezine Uzaklık (İLÇEMU)	.139	.079	.167	1.752	.082	.179	.149
Toplu Taşıma Aracının Gelme Sıklığı (TTAGS)	-.099	.114	-.080	-.874	.384	-.152	-.075
Kışın Yolların Kapanması (KYKO)	-.133	.138	-.091	-.966	.336	-.113	-.083
R= .251		R ² = .063		F (5, 135)= 1.821		P= .113	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .251, R²= .063) sergilemedikleri (F (5, 135)= 1.821, p> .05) bulunmuştur.**

FAYDAG'ın yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. FAYDAG'ın Yordanmasında Aracın, Uzaklığın ve Kışın Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	.594	.473		1.256	.211		
Binek Aracın Varlığı (BAV)	.513	.203	.199	2.530	.013	.306	.213
İl Merkezine Uzaklık (İLMU)	.000	.172	.000	.003	.998	.033	.000
İlçe Merkezine Uzaklık (İLÇEMU)	.479	.107	.388	4.494	.000	.308	.361
Toplu Taşıma Aracının Gelme Sıklığı (TTAGS)	.520	.153	.282	3.396	.001	.152	.281
Kışın Yolların Kapalı Olması (KYKO)	.283	.186	.130	1.524	.130	.088	.130
R= .485		R ² = .235		F (5, 135)= 8.285		P= .000	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile FAYDAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .485, R²= .235) sergiledikleri (F (5, 135)= 8.285, p< .001) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **ilçe merkezine uzaklık** ($p< .001$, $\beta= .388$), **belediyenin toplu taşıma araçlarının köye gelme sıklığı** ($p< .01$, $\beta= .282$) ve **binek aracın varlığı** ($p< .05$, $\beta=.199$) değişkenlerinin FAYDAG üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmektedir. Ayrıca bu sıralama standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin FAYDAG üzerindeki görece önem sırasını göstermektedir. Yordayıcı değişkenlerle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, ilçe merkezine uzaklık ile olan İİ, $r= .308$, DYDKİ, $r= .361$; belediyenin toplu taşıma araçlarının köye varma sıklığı ile olan İİ, $r= .152$ iken DYDKİ, $r= .281$; son olarak binek aracın varlığı ile olan İİ, $r=.306$ iken DYDKİ, $r= .213$ düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG'ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (.594) + (.513 x BAV) + (.000 x İLMU) + (.479 x İLÇEMU) + (.520 x TTAGS) + (.283 x KYKO).

EKAG'ın yordanmasında "İlçe Tarım Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifi veya Ziraat Odası'ndan görevlilerin tarım ile ilgili bilgi vermek üzere düzenli olarak köye gelme durumu", "köyde içme sularının sağlandığı kuyu ve depoların kontrolünün düzenli olarak yapılma durumu" ve "tarlaların toprak analizinin yıllık olarak yapılma durumu" gibi değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. EKAG'ın Yordanmasında Görevlilerin Bilgilendirmesinin, Kuyu/Depo Kontrolünün ve Toprak Analizinin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.081	.545		7.482	.000		
Tarım Görevlilerinin Bilgi Vermesi (TGBV)	-.240	.160	-.125	-1.500	.136	-.115	-.127
Kuyu ve Depoların Kontrolü (KDK)	-.338	.142	-.196	-2.374	.019	-.191	-.199
Toprak Analizinin Yapılması (TAY)	.448	.248	.151	1.807	.073	.119	.153
R= .264		R ² = .070		F (3, 137)= 3.434		P= .019	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .264, R²= .070) sergiledikleri (F (3, 137)= 3.434, p< .05) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece köyde içme sularının sağlandığı kuyu ve depoların kontrolünün düzenli olarak yapılması** ($p< .05$, $\beta= -.196$) değişkeninin EKAG üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle EKAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, köyde içme sularının sağlandığı kuyu ve depoların kontrolünün düzenli olarak yapılması ile olan İİ, $r= -.191$ iken DYDKİ, $r= -.199$ düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, eğitsel kaynaklı göçleri yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: EKAG= (4.081) – (.240 x TGBV) – (.338 x KDK) + (.448 x TAY).

FAYDAG'ın yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. FAYDAG'ın Yordanmasında Görevlilerin Bilgilendirmesinin, Kuyu Depo Kontrolünün ve Toprak Analizinin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	2.668	.839		3.179	.002		
Tarım Görevlilerinin Bilgi Vermesi (TGBV)	-.169	.246	-.059	-.687	.493	-.050	-.059
Kuyu ve Depoların Kontrolü (KDK)	.200	.219	.078	.912	.364	.077	.078
Toprak Analizinin Yapılması (TAY)	.162	.381	.037	.426	.671	.035	.036
R= .101		R ² = .010		F (3, 137)= .473		P= .702	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile FAYDAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .101, R²= .010) sergilemedikleri (F (3, 137)=.473, p> .05) bulunmuştur.**

EKAG'ın yordanmasında; "yaşanan evde suyun varlığı", "yaşanan evde doğalgaz veya merkezi/kaloriferli ısıtma sisteminin varlığı", "yaşanan yerde PTT telefon hattı ve İnternet hattının varlığı", "yaşanan yerde günlük ekmek satışının varlığı", "yaşanan yerde marketin varlığı", "yaşanan yerden kargo gönderilip alınma durumu", "yaşanan yerde yem/un değirmeninin varlığı", "yaşanan yere günlük gazetelerin gelme durumu", "evde cep telefonları ile kaliteli iletişim kurabilme", "evde cep telefonları ile hızlı İnternet bağlantısı sağlayabilme", "gezici benzin/akaryakıt istasyonunun köye gelme durumu" ve "köyde süt depolama, toplama veya işleme tesisinin varlığı" gibi temel değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. EKAG'ın Yordanmasında Yaşamsal Temel Değişkenlerin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.741	1.465		3.235	.002		
Su	-.333	.355	-.084	-.939	.349	-.110	-.083
Doğalgaz/kaloriferli ısıtma sistemi (DKIS)	.142	.306	.042	.463	.644	.050	.041
PTT ve İnternet Hattı (PİH)	.048	.213	.028	.224	.823	-.071	.020
Ekmek Satışı (ES)	-.062	.235	-.036	-.265	.791	-.064	-.023
Market (M)	.091	.250	.050	.364	.716	-.138	.032
Kargo İmkanı (Kİ)	-.130	.246	-.053	-.527	.599	-.069	-.047
Yem/Un Değirmeni (YUD)	-.341	.293	-.154	-1.165	.246	-.175	-.102
Gazete (G)	.306	.414	.066	.737	.462	.030	.065
Cep Telefonu ile Haberleşebilme (CTH)	-.212	.176	-.112	-1.199	.233	-.098	-.105
Hızlı İnternet Bağlantısı (HİB)	.395	.221	.160	1.789	.076	.182	.156
Gezici Benzin/Akaryakıt İstasyonu (GBAİ)	-.178	.233	-.097	-.764	.446	-.062	-.067
Süt Toplama, Depolama, İşleme İstasyonu (STDİİ)	-.348	.265	-.128	-1.311	.192	-.160	-.115
R= .322		R ² = .104		F (12, 128)= 1.238		P= .264	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .322, R²= .104) sergilemedikleri (F (12, 128)= 1.238, p> .05) bulunmuştur.**

FAYDAG'ın göçlerin yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. FAYDAG’ın Yordanmasında Yaşamasal Temel Değişkenlerin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili “r”	Kısmi “r”
Sabit	2.731	1.840		1.485	.140		
Su	-.258	.446	-.044	-.579	.564	.092	-.051
Doğalgaz/kaloriferli ısıtma sistemi (DKIS)	.551	.384	.110	1.434	.154	.148	.126
PTT ve İnternet Hattı (PİH)	-.079	.268	-.031	-.294	.769	.132	-.026
Ekmek Satışı (ES)	.755	.295	.288	2.558	.012	.393	.220
Market (M)	1.583	.314	.579	5.046	.000	.415	.407
Kargo İmkani (Kİ)	.158	.309	.043	.510	.611	.186	.045
Yem/Un Değirmeni (YUD)	-1.181	.367	-.357	-3.215	.002	.009	-.273
Gazete (G)	-.074	.520	-.011	-.142	.887	-.017	-.013
Cep Telefonu ile Haberleşebilme (CTH)	-.238	.222	-.084	-1.076	.284	-.036	-.095
Hızlı İnternet Bağlantısı (HİB)	.229	.277	.062	.827	.410	.091	.073
Gezici Benzin/Akaryakıt İstasyonu (GBAİ)	-1.230	.293	-.450	-4.202	.000	.022	-.348
Süt Toplama, Depolama, İşleme İstasyonu (STDİİ)	.191	.333	.047	.574	.567	-.004	.051
R= .604		R ² = .365		F (12, 128)= 6.131		P= .000	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile FAYDAG arasında **anlamlı bir ilişki (R= .604, R²= .365) sergiledikleri (F (12, 128) = 6.131, p< .001) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **yaşanan yerde marketin varlığı** (p< .001, β = .579), **gezici benzin/akaryakıt istasyonunun köye gelme durumu** (p< .001, β = -.450), **yaşanan yerde yem/un değirmeninin varlığı** (p< .01, β = -.357) ve **yaşanan yerde günlük ekmek satışının yapılması** (p< .05, β =.288) değişkenlerinin FAYDAG üzerinde anlamlı yordayıcı oldukları görülmektedir. Ayrıca bu sıralama standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin FAYDAG üzerindeki görece önem sırasını göstermektedir. Yordayıcı değişkenlerle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, yaşanan yerde marketin varlığı ile olan $\hat{r}$, r= .415, DYDKİ, r= .407; gezici benzin/akaryakıt istasyonunun köye gelme durumu ile olan $\hat{r}$, r= .022 iken DYDKİ, r= -.348; yaşanan yerde yem/un değirmeninin varlığı ile olan $\hat{r}$, r= .009 iken DYDKİ, r= -.273; son olarak yaşanan yerde günlük ekmek satışının yapılması ile olan $\hat{r}$, r=.393 iken DYDKİ, r= .220 düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG’ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (2.731) – (.258 x su) + (.551 x IS) – (.079 x PİH) + (.755 x ES) + (1.583 x M) + (.158 x Kİ) – (1.181 x YUD) – (.074 x G) – (.238 x CTH) + (.229 x HİB) – (1.230 x GBAİ) + (.191 x STDİİ).

EKAG’ın yordanmasında; “yaşanan yerde elektrik ustası bulmanın kolaylığı”, “yaşanan yerde inşaat ustası bulmanın kolaylığı”, “yaşanan yerde motor/kaynak ustası bulmanın kolaylığı”, “yaşanan yerde tesisat ustası bulmanın kolaylığı”, “yaşanan yerde veteriner bulmanın kolaylığı”, “yaşanan yerde meslek erbaplarına ödenen ücretler” ve “yaşanan yerde tarım işçilerine ödenen günlük ücretler” gibi değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. EKAG’ın Yordanmasında Ustalık ve Onlara Ödenen Ücretin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili “r”	Kısmi “r”
Sabit	5.281	.678		7.794	.000		
Elektrik Ustası (EU)	-.286	.269	-.125	-1.064	.289	-.172	-.092
İnşaat Ustası (İU)	-.268	.243	-.151	-1.099	.274	-.192	-.095
Motor/kaynak vb. Ustası (MKU)	-.086	.247	-.042	-.348	.728	-.123	-.030
Tesisat Ustası (TU)	-.169	.256	-.091	-.662	.509	-.197	-.058
Veteriner vb. (V)	.305	.192	.156	1.593	.113	.077	.137
Meslek Erbaplarına Ödenen Ücret (MEÖÜ)	-.205	.125	-.164	-1.635	.104	-.114	-.141
Tarım İşçilerine Ödenen Ücret (TİÖÜ)	-.063	.081	-.074	-.769	.443	.022	-.067
Sürekli Tarım İşçisi (STİ)	.142	.210	.065	.677	.500	.012	.059
R= .322		R ² = .103		F (8, 132)= 6.131		P= .065	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .322, R²= .103) sergilemedikleri (F (8, 132) = 6.131, p> .05) bulunmuştur.**

FAYDAG'ın yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. FAYDAG'ın Yordanmasında Usta Bulma Kolaylığı ve İşçilik Ücretlerinin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	1.220	.972		1.255	.212		
Elektrik Ustası (EU)	.271	.385	.079	.704	.483	.120	.061
İnşaat Ustası (İU)	.153	.349	.058	.438	.662	.180	.038
Motor/kaynak vb. Ustası (MKU)	.381	.355	.126	1.075	.284	.144	.093
Tesisat Ustası (TU)	.006	.367	.002	.016	.987	.161	.001
Veteriner vb. (V)	.116	.275	.040	.423	.673	.119	.037
Meslek Erbablarına Ödenen Ücret (MEÖÜ)	-.280	.179	-.150	-1.558	.122	-.277	-.134
Tarım İşçilerine Ödenen Ücret (TİÖÜ)	.353	.117	.281	3.026	.003	.306	.255
Sürekli Tarım İşçisi (STİ)	-.022	.301	-.007	-.073	.942	.107	-.006
R= .412		R ² = .170		F (8, 132)= 3.380		P= .001	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile FAYDAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .412, R²= .170) sergiledikleri (F (8, 132) = 3.380, p< .01) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece yaşanan yerde tarım işçilerine ödenen günlük ücretler** (p< .01, β= .281) değişkeninin FAYDAG üzerinde anlamlı bir yordayı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, yaşanan yerde tarım işçilerine ödenen günlük ücretler ile olan İİ, r= .306 iken DYDKİ, r= .255 düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG'ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (1.220) + (.271 x EU) + (.153 x İU) + (.381 x MKU) + (.006 x TU) + (.116 x V) – (.280 x MEÖÜ) + (.353 x TİÖÜ) – (.022 x STİ).

EKAG'ın yordanmasında "Tarımsal faaliyetlerden (hayvancılık dâhil) sağlanan yıllık kazanç", "yıllık kullanılan yapay gübre miktarı", "yıllık kullanılan hayvansal gübre miktarı", "tarlalardan sağlanan yıllık yem miktarı", "satın alınan yıllık yem miktarı" ve "üretilen aylık süt miktarı" gibi değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. EKAG'ın Yordanmasında Gelir/Giderin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	3.728	.449		8.309	.000		
Tarımsal Faaliyetlerin Kazancı (TFK)	.009	.051	.017	.181	.856	-.001	.016
Kullanılan Yapay Gübre Miktarı (KYGM)	-.130	.056	-.219	-2.327	.021	-.158	-.197
Kullanılan Hayvansal Gübre Miktarı (KGHM)	.183	.208	.082	.880	.381	.016	.076
Tarlardan Sağlanan Yıllık Yem Miktarı (TSYYM)	.084	.091	.097	.928	.355	.066	.080
Satın Alınan Yem Miktarı (SAYM)	.054	.093	.066	.583	.561	.060	.050
Üretilen Aylık Süt Miktarı (ÜASM)	-.030	.091	-.037	-.327	.744	.053	-.028
R= .211		R ² = .044		F (6, 134)= 1.038		P= .404	

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .211, R²= .044) sergilemedikleri (F (6, 134)= 1.038, p> .05) bulunmuştur.**

FAYDAG'ın yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. FAYDAG'ın Yordanmasında Gelir/Giderin Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.405	.644		6.840	.000		
Tarımsal Faaliyetlerin Kazancı (TFK)	-.182	.073	-.224	-2.498	.014	-.264	-.211
Kullanılan Yapay Gübre Miktarı (KYGM)	-.105	.080	-.119	-1.306	.194	-.185	-.112
Kullanılan Hayvansal Gübre Miktarı (KGHM)	-.443	.298	-.134	-1.486	.140	-.226	-.127
Tarladan Sağlanan Yıllık Yem Miktarı (TSYYM)	.051	.130	.039	.390	.697	.054	.034
Satın Alınan Yem Miktarı (SAYM)	.008	.134	.007	.061	.952	.025	.005
Üretilen Aylık Süt Miktarı (ÜASM)	.098	.131	.080	.746	.457	.014	.064
R= .339	R ² = .115		F (6, 134)= 2.898		P= .011		

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile FAYDAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .339, R²= .115) sergiledikleri (F (6, 134) = 2.898, p< .05) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece tarımsal faaliyetlerden (hayvancılık dâhil) sağlanan yıllık kazançlar** (p< .05, β = -.224) değişkeninin FAYDAG üzerinde anlamlı bir yordayı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, tarımsal faaliyetlerden (hayvancılık dâhil) sağlanan yıllık kazançlar ile olan $\hat{Y}$, $r = -.264$ iken DYDKİ, $r = -.211$ düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG'ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (4.405) – (.182 x TFK) – (.105 x KYGM) – (.443 x KHGM) + (.051 x TSYYM) + (.008 x SAYM) + (.098 x ÜASM).

EKAG'ın yordanmasında "Yaşanan yerde tarımsal danışmanların varlığı", "danışmanlık ücretleri", "danışmanların sağladıkları güven" ve "tarımsal destek ve hibelerle ilgili anlık bilgi" gibi değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. EKAG'ın Yordanmasında Danışmanlığın Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	4.161	.408		10.188	.000		
Tarımsal/Hayvansal Danışmanlık (THD)	.059	.150	.034	.395	.693	.008	.034
Danışmanlık Ücretleri (DÜ)	-.288	.173	-.148	-1.666	.098	-.130	-.141
Danışmanlara Olan Güven (DOG)	.166	.153	.096	1.081	.282	.082	.092
Tarımsal Hibelerle İlgili Anlık Bilgi (THİAB)	-.082	.156	-.048	-.525	.601	.010	-.045
R= .164	R ² = .027		F (4, 136)= .941		P= .442		

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenleri ile EKAG arasında **anlamli bir ilişki (R= .164, R²= .027) sergilemedikleri (F (4, 136) = .941, p> .05) bulunmuştur.**

FAYDAG'ın yordanmasında aynı değişkenlerin etkisine ilişkin bulgular Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. FAYDAG'ın Yordanmasında Danışmanlığın Etkisi

Değişken	B	Standart Hata	β	T	P	İkili "r"	Kısmi "r"
Sabit	.609	.552		1.103	.272		
Tarımsal/Hayvansal Danışmanlık (THD)	1.051	.203	.408	5.178	.000	.429	.406
Danışmanlık Ücretleri (DÜ)	.192	.234	.066	.819	.414	.151	.070
Danışmanlara Olan Güven (DOG)	.263	.207	.103	1.270	.206	.138	.108
Tarımsal Hibelerle İlgili Anlık Bilgi (THİAB)	.075	.211	.029	.357	.722	.044	.031
R= .448	R ² = .200		F (4, 136)= 8.514		P= .000		

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda değişkenler ile EKAG arasında **anlamlı bir ilişki (R= .448, R²= .200) sergiledikleri (F (4, 136) = 8.514, p< .001) bulunmuştur.** Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden **sadece yaşanan yerde tarımsal/hayvansal danışmanların varlığı** (p< .001, β= .408) değişkeninin FAYDAG üzerinde anlamlı bir yordayı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenle FAYDAG arasındaki ilişkilere bakıldığında, tarımsal/hayvansal danışmanların varlığı ile olan β , r= .429 iken DYDKİ, r=.406 düzeyindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, FAYDAG'ı yordayan regresyon denklemi şu şekildedir: FAYDAG= (.609) + (1.051 x THD) + (.192 x DÜ) + (.263 x DOG) + (.075 x THİAB).

8. SONUÇ

Türkiye’de köyden kente göçün giderek önlenemez bir hal alması, bilim adamlarının dikkatlerini kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümüne yöneltmiştir. Çünkü kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümü hem sürdürülebilir kırsal kalkınma için hem de ülkenin gelişimi açısından yadsınamaz bir öneme sahiptir. Kırsal alanlarda yaşanan sorunların saptanması ve çözümlerin üretilebilmesi köyden kente göçün önlenmesinde etkili unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda İç Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde uygulanan ve araştırma soruları bağlamında ulaşılan bulgular şunlardır:

1. Faktör analizi sonucunda adı geçen bölgelerde köyden kente göçün nedenleri iki grup altında sınıflandırılmıştır: a) Eğitim kaynaklı göçler (EKAG) ve b) Fiziksel alt yapıya dayalı göçler (FAYDAG).
2. Demografik niteliklerin köyden kente göç üzerinde anlamlı bir etkiye sahip oldukları saptanmış olup: demografik nitelikler olarak yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum ve çiftçilik deneyiminin **EKAG hem de FAYDAG üzerinde %10'luk** bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bir başka ifadeyle köyden kente göçlerde meydana gelen değişimlerin %10'u demografik niteliklerden kaynaklanmaktadır.
3. Binek araçların varlığı, il ve ilçe merkezlerine uzaklık, toplu taşıma araçlarının köye gelme sıklığı ve kış nedeniyle yolların kapanmasının **EKAG üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı** buna karşılık bu değişkenlerin FAYDAG üzerinde anlamlı bir etkiye sahip oldukları saptanmıştır. **FAYDAG'ın takribi %24'ü;** binek araçların bulunmaması, il ve ilçe merkeze uzak olunması, toplu taşıma araçlarının sık sık köye gelmemesi ve kış nedeniyle yolların kapanması gibi ulaşım sorunlarından kaynaklanmaktadır.
4. “İlçe Tarım Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifi veya Ziraat Odası’ndan görevlilerin tarım ile ilgili bilgi vermek üzere düzenli olarak köye gelme durumu”, “köyde içme sularının sağlandığı kuyu ve depoların kontrolünün düzenli olarak yapılma durumu” ve “tarlaların toprak analizinin yıllık olarak yapılma durumu” değişkenleri EKAG üzerinde anlamlı bir etkiye sahip iken **FAYDAG üzerinde bir etkisinin olmadığı** görülmüştür. **EKAG’da meydana gelen değişimin %7’si** tarım görevlilerinin çiftçilere bilgi vermek üzere düzenli olarak köye gelmemeleri, içme suyunun sağlandığı depo/ve kuyuların düzenli kontrolünün yapılmaması ve yıllık olarak toprak analizinin yapılmamasından kaynaklanmaktadır.
5. “Yaşanan evde suyun varlığı”, “yaşanan evde doğalgaz veya merkezi/kaloriferli ısıtma sisteminin varlığı”, “yaşanan yerde PTT telefon hattı ve İnternet hattının varlığı”, “yaşanan yerde günlük ekmek satışının varlığı”, “yaşanan yerde marketin varlığı”, “yaşanan yerden kargo gönderilip alınma durumu”, “yaşanan yerde yem/un değirmeninin varlığı”, “yaşanan yere günlük gazetelerin gelme durumu”, “evde cep telefonları ile kaliteli iletişim kurabilme”, “evde cep telefonları ile hızlı İnternet bağlantısı sağlayabilme”, “gezici benzin/akaryakıt istasyonunun köye gelme durumu” ve “köyde süt depolama, toplama veya işleme tesisinin varlığı” değişkenleri birlikte **EKAG üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değilken,** FAYDAG üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. **FAYDAG’da meydana gelen değişimlerin takriben %37’si** bu değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu değişkenler değerlendirildiğinde, köylerde yaşayan insanların en temel yaşamsal gereksinimleriyle ilgili olduğu söylenebilir. Bu durumda eğer insanlar, en temel yaşamsal nitelikte olan ve Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’nde fizyolojik ihtiyaçlar katmanında yer alan bu gereksinimlerini karşılayamazlarsa kentlere olan göçler kaçınılmaz bir hal alabilir.
6. Yaşanan yerde elektrik ustası, inşaat ustası, motor/kaynak ustası, tesisat ustası ve veteriner bulmanın kolaylığı, meslek erbaplarına ödenen ücretler ve tarım işçilerine ödenen günlük ücretlerin **EKAG üzerinde bir etkisinin olmadığı** ancak FAYDAG üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu saptanmıştır. **FAYDAG’ın %17’si** meslek erbabı bulmanın zorluğundan (inşaat, elektrik, tesisat, motor/kaynak, veteriner gibi) ve tarım işçilerine ödenen ücretlerin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Köylerde tarımsal ve hayvansal faaliyetlerin yapılabilmesi için kuşkusuz ki, bu alanlarda uzmanlaşmış kişilere gereksinim bulunmaktadır.

7. “Tarımsal faaliyetlerden (hayvancılık dâhil) sağlanan yıllık kazanç”, “yıllık kullanılan yapay gübre miktarı”, “yıllık kullanılan hayvansal gübre miktarı”, “tarlalardan sağlanan yıllık yem miktarı”, “satın alınan yıllık yem miktarı” ve “üretilen aylık süt miktarı” değişkenlerinin **eğitsel kaynaklı göçleri yordamadıkları** buna karşılık FAYDAG’ın yordanmasında anlamlı bir etkiye sahip oldukları bulunmuştur. **FAYDAG’ın takriben %12’si** bu değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda tarımsal ve hayvansal faaliyetlerden elde edilen kazanç giderlere göre çok değildir; çünkü çiftçilerin ürettikleri ürünlerden daha yüksek kazancı aracı kişilerin sağladıkları söylenebilir.

Ulaşılan bu bulgular doğrultusunda kırsal kesimlerde yaşanan sorunların çözümü ve köyden kente göçün önlenmesi yönünde dikkate alınması gerekli öneriler iki grup altında toplanmıştır:

a. Eğitim kaynaklı köyden kente göçün önlenmesi için öneriler

1. Köylerde ilkokulların açılması (bunun için ilkokul düzeyinde 10 öğrenci olmalı ve muhtarların kaymakamlığa dilekçe ile okul açılma talebinde bulunması gereklidir),
2. Tarım ile ilgili mesleki eğitimlerin lise seviyesinde verilmesi (bunun için meslek, teknik veya çok programlı liselerde bölüm açılabilmesi için 9.sınıf öğrencilerinden en az 10 kişinin, ‘tarla bitkileri’ veya ‘hayvan yetiştiriciliği’ bölümlerini seçmesi gerekmektedir),
3. Danışmanlık hizmetlerinin düzenli olarak sunulması, danışmanlar çiftçilerin güveninin kazanabilmeli ve danışmanlık ücretleri düşürülmeli ya da ücretsiz olarak sunulmalı,
4. Teknoloji, köy ve kent arasındaki farkı azaltıcı veya ortadan kaldıracı bir etkiye sahiptir. Ancak bu etkinin oluşabilmesi teknolojinin iyi bir şekilde kullanımına bağlıdır. Bu nedenle günümüz teknolojik imkânlarından faydalanarak çiftçilere kırsal alanlarda yapılan işin niteliğine uygun e-tarım eğitimi verilmesi (İnternet kursları, webinar ‘İnternet üzeri yayınlar ile’, POSCASTS ‘ses, görüntü ve yazı içeren yayınların yayın tarihinden sonra yayınlanması’, grup aktiviteleri ve durum çalışmaları, anlık ‘online’ sınıf dersleri, e-eğitim, bilgisayar, tablet, akıllı telefon temelli eğitimler şeklinde).

b. Fiziksel altyapı kaynaklı köyden kente göçün önlenmesi için öneriler;

1. Belediyeler, tüm köyleri kapsayacak şekilde günlük toplu taşıma araçları planlamalı ve uygulamalıdır.
2. Halk Sağlığı Müdürlüklerince köyde içme sularının sağlandığı depoların ve içme sularının kontrolü, İnternet ve bilgisayar teknolojisi kullanılarak online su analiz ve takip yöntemi veya düzenli olarak mevzuatta belirtilen yöntemlerle ve aralıklarla kontrolleri yapılarak (İTASHY, 2005) analiz sonuçları köy halkına duyurulmalıdır.
3. Köylerde sosyal amaçlı tesislerin yapılması (kültür merkezi, okuma salonu, çocuk bakım evi, anne eğitim merkezi, bayanlar toplantı salonu vb.) ve etkinliklerin (festival, kurtuluş günü, anma etkinlikleri vb.) düzenlenmesi için hazırlanan projeler ilgili bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı vb. veya yeni oluşturulacak Kırsal Kalkınma Bakanlığı) tarafından desteklenmelidir.
4. Ziraat Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları, Hayvancılık (Koyun-Keçi; Damızlık Sığır vb.) Birlikleri, Sulama Birlikleri, Kalkınma Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Esnaf Kefalet ve Kredi Kooperatifleri, Arıcılık Birlikleri gibi sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki ekonomik ve sosyal faaliyetlerde, kamu kurum ve kuruluşları ile; köylerin ihtiyaç duydukları sabit veya gezici bakkal/market, gezici benzin istasyonu, seyyar toprak analiz laboratuvarları, küçük ölçekli yem ve un üretim yerleri, küçük ölçekli ürünleri işleme tesislerinin kurulması-işletilmesi ve kırsalda yaşayanlara tarımsal, hayvansal ve pazarlama faaliyetlerinde danışmanlık hizmetinin verilmesi konularında işbirliğini geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

Altınok, S., Fırat, E. ve Soy, E. (2015). “Küresel İklim Değişikliği Sorununun Çözümü İçin Yeni Bir Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı”, Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, Avrasya Ekonomistler Derneği, 9-11 Eylül 2015, Kazan, Rusya, 620-627.

Büyük Türkçe Sözlük. (2016). Tarım, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56f835cc8acfa7.61756333, (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2016).

- Can, A. (2013). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Ankara: Pegem Akademi.
- EUR-Lex, Access to European Union Law. (2016). 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52009DC0400>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2017).
- European Commission (EC). (2016). Sustainable Development, <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>, (Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2016).
- Fawcett, J. (1989). "Networks, Linkages and Migration Systems", *International Migration Review*, 23 (3), 671-680, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's Autumn, (1989), <http://www.jstor.org/stable/2546434>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2017).
- International Institute for Sustainable Development, IISD. (2010). Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. New York: United Nations Headquarters.
- International Organization for Migration, IOM. (2017). Key Migration Term, <http://www.iom.int/key-migration-terms>, (Erişim Tarihi: 07 Şubat 2017).
- İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik, İTASHY. (2005). Ek ibare:RG-7/3/2013-28580 madde 10, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik>, (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2017).
- İrmiş, A. ve Eroğlu, Ş.G. (2015). "Bir Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Geleneksel Üretimi Yeniden Canlandırma Örneği: Yeşilyuva Ayakkabı Üretimi", *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, Avrasya Ekonomistler Derneği*, 9-11 Eylül 2015, Kazan, Rusya, 689-698.
- Kalaycı, Ş. (2009). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kırımhan, S. (2005). Organik Tarım Sistemleri ve Çevre, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kline, P. (1994). An Easy Guide to Factor Analysis, New York: Routledge.
- Koçel, T. 2015. İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta.
- Lee, E. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1) 47-57. <http://links.jstor.org/sici?sici=00703370%281966%293%3A1%3C47%3AATOM%3E2.0.CO%3B2-B>, (Erişim Tarihi: 07 Şubat 2017).
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19(3), September, 431-466, http://www.academia.edu/4394106/Theories_of_international_migration, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2017).
- OECD. (2004). Measuring Sustainable Development: Integrated Economic, Environmental and Social Frameworks, Paris: OECD Publications.
- Petersen, W. (1958). "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*. 23, 256-266. <http://www.cserpe.org/wp-content/uploads/2015/09/Petersen-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2017).
- Ravenstein, E.G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235. https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/the_laws_of_migration.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2017).
- Ravenstein, E.G. (1889). "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), pp. 241-301. https://www.jstor.org/stable/2979333?seq=48#page_scan_tab_contents, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2017).
- Strange, T. ve Bayley, A. (2008). Sustainable Development Linking Economy, Society, Environment, (OECD).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kurumsal ve Stratejik Yönetim Dairesi Başkanlığı. (2016). Ulusal Kalkınma Stratejisi (2005-2009), <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/3chYO+KirsalKalkinmaStrateji.pdf>, (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2016).
- Tavas, O.E. (2015). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Yönetimi Stratejisi: Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- The EU Explained. (2014). European Commission Directorate, General for Communication Citizens Information, Agriculture, 1049 Brussels Belgium, Manuscript updated in November 2014, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, UKKS, 2014-2020. (2015). Yüksek planlama kurulunun 31.12.2014 tarihli 2014/45 sayılı kararı, 21.02.2015 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 29274.
- United Nations Conference on Environment & Development, UNCED. (2016). “Sustainable Development Agenda 21, 1992, Rio de Janeiro, Brazil, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, (Erişim Tarihi: 01 Haziran 2016).
- World Commission on Environment and Development, WCED. (1987). Our Common Future, From One Earth to One World, Oslo, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>. (Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2016).
- World Development Report 2008. (2007). Agriculture for Development, (Washington DC the World Bank, 2007).